

O'ZBEK VA INGLIZ SO'ZLASHUVCHILARI ORASIDAGI PRAGMATIK XATOLARDA UCHRAYDIGAN TUSHUNMOVCHILIKLARNI TAHLILI

Turon International University,
Lingvistika (Ingliz tili) mutaxassisi, magstiranti
Ergashaliyeva Hilola Husniddin qizi

Annotatsiya: O'zbek va ingliz tillari o'rtasidagi muloqotda yuzaga keladigan pragmatik xatolar, asosan, madaniy farqlar va turli til tizimlariga asoslangan kommunikativ strategiyalar natijasida paydo bo'ladi. Pragmatika lingvistikaning bir bo'limi bo'lib, til birliklarining kontekstda qanday ishlatilishini va ular yordamida ijtimoiy aloqalarni qanday o'rnatish, shuningdek, muayyan nutq vaziyatlarida til vositalarining mosligi, noo'rinligi yoki noto'g'riligini o'rganadi. Muloqotda aynan pragmatik jihatdan qilinadigan xatolar, til bilimining grammatik yoki leksik darajasidan ko'ra, muloqotchilarning o'zaro tushunmovchilikka olib kelishi ehtimoli yuqoriroq bo'lgan muloqot shakllarida namoyon bo'ladi. Bu kabi xatolar, ko'pincha, yashirin bo'lsa-da, o'zaro anglashilmovchilik, jarayonda hissiy noqulaylik yoki hatto ijtimoiy mojarolarga olib kelishi mumkin.

Kalit so'zlar: pragmatik xatolar, madaniy tafovutlar, so'zlashuv strategiyalari, kommunikativ anglashilmovchilik, nutq aktlari, bevosita va bilvosita ifoda, minnatdorchilik shakllari, murojaat shakllari, uzr so'rash, ijtimoiy-madaniy kompetensiya.

O'zbek va ingliz tillari so'zlashuvchilarining muloqotdagi pragmatik xatolari, asosan, ayrim nutq aktlari, salomlashuv, xayrlashuv, minnatdorchilik bildirish, uzr so'rash, rasmiy va norasmiy tildan foydalanish, murojaat shakllari, iltimos va taklif, to'g'ridan to'g'ri va bilvosita gapirish kabi kommunikativ hodisalarda ko'proq namoyon bo'ladi. O'zbek tilida, odatda, muloqotda hurmatli shakllar, ehtiyotkorlik va bevosita emas, bilvosita murojaat shakllari ko'p ishlatiladi. Ingliz tilida esa aniqlik, to'g'ridan-to'g'rilik va qisqa jumlar orqali fikr bildirish

odatiy hisoblanadi. Shu sababli, bir tildan ikkinchi tilga o'tishda nutq egasi, o'z ona tilidagi pragmatik me'yorlarni to'g'ridan-to'g'ri qo'llasa, bu boshqa til so'zlashuvchisi uchun ajablanarli yoki noo'rin tuyilishi mumkin. Misol uchun, o'zbek tilida iltimos qilish yoki taklif qilishda "Agar imkoningiz bo'lsa, yordam bera olasizmi?" kabi bilvosita shakllar keng tarqalgan. Ingliz tilida esa "Can you help me, please?" yoki "Could you help me?" kabi to'g'ridan-to'g'ri so'rovlar ko'proq uchraydi. O'zbek so'zlashuvchisi ingliz tilidagi gapda "Please, may you help me if you are not busy?" kabi o'z tilidagi bilvosita, ko'p marotaba to'ldirilgan shakllarni ishlatib yuborsa, bu ingliz tilida ortiqcha yoki sun'iy tuyulishi mumkin. Shu kabi xatolar o'zaro nutqda noqulaylikka olib kelishi mumkin [1].

Minnatdorchilik bildiruvchi nutq aktlarida ham farqlar mavjud. O'zbek tilida minnatdorchilik ko'pincha ko'p so'zli, "Raxmat, juda ko'p yordam berdingiz, Yana bir bor minnatdorman," kabi jumalalarda ifodalanadi. Ingliz tilida esa qisqa va to'g'ri shakllar, masalan, "Thank you" yoki "Thanks a lot" yetarli hisoblanadi. O'zbek so'zlovchisi ingliz tilida ham ko'p so'zli – "Thank you very much for your all great help, I'm so grateful to you," kabi jumalar ishlatrsa, bu tabiiy bo'lmay ko'rinishi va boshqa tarafda notabiiylik, muloqotdagi masofani oshirishi mumkin. UZR so'rash misolida esa, o'zbek tilida ko'p hollarda sabablarni tushuntirish, oqlash shakllari ko'p uchraydi. Masalan, "Kechirasiz, men ishlarim tufayli kechikdim, boshqa safar albatta vaqtida yetib boraman," kabi. Ingliz tilida esa qisqalik va aniq uzr so'rash afzal: "Sorry, I'm late." Bu yerda ham o'zbek so'zlashuvchisi ingliz tilida gapirganda "I'm sorry for being late, I had a lot of work and the traffic was heavy, so please don't be angry," kabi uzr so'rashni murakkablashtirishi mumkin. Bunda pragmatik xato yuzaga keladi, gapdosh tafakkurida bu muammoni ortiqchasiga oshkora gapirish yoki o'zini oqlash deb hisoblanishi ehtimoldan yiroq emas. Yana bir muhim soha – murojaat shakllari va ijtimoiy masofa masalasi. O'zbek tilida yoshi kattalarga, yuqori mansab egalariga, tanish bo'lmagan kishilarga "siz" shakli ishlatiladi va ismidan oldin "hurmatli", "domla", "opam", "akam" kabi murojaat shakllari ishlatiladi. Ingliz tilida esa ko'pincha faqat familiya yoki ism, kamdan-kam hollarda

rasmiy “Sir”, “Madam” soʻzlari qoʻllaniladi. Oʻzbek soʻzlashuvchisi ingliz tilida muloqot qilishda “Respected Mr. John, kindly allow me...” tarzida oʻz tilidagi rasmiy, uzun, baʼzan keraksiz boʻlib koʻrinishi mumkin boʻlgan shakllarni ingliz tiliga ham koʻchira boshlaydi. Bu esa pragmatik xatoga sabab boʻladi va soddalik, rasmiyatchilikdan xoli uslubni afzal koʻradigan ingliz soʻzlashuvchisida tushunmovchilikka olib keladi [2].

Toʻgʻridan-toʻgʻri va bilvosita gapirish xususiyatlari ham katta ahamiyatga ega. Oʻzbeklarning koʻplab ijtimoiy vaziyatlarda muammoni yuziga aytishdan qochadi va muloyim tarzda bilvosita gapirishga intiladi. Masalan, biror tanqid bildirgisi kelsa, niqabli, bilvosita yondashiladi: “Agar shunday qilmasangiz boʻlardi, balki yaxshi boʻlar edi,” tarzida. Ingliz soʻzlashuvchilari esa, koʻpincha, aniq va toʻgʻridan-toʻgʻri ifodani maʼqul koʻradilar: “You should have done it differently.” Oʻzbek oʻzining muloqotiga xos bilvositalikni ingliz tiliga oʻtkazsa, nutqdagi asosiy maʼno yoʻqoladi yoki gapdosh lozim natijani anglamasligi mumkin. Bu esa yana bir kommunikativ xatolikni yuzaga keltiradi. Muloqotdagi paralingvistik vositalar ham muhim rol oʻynaydi. Oʻzbek tilida hozirgi zamonda nutq davomida koʻplab tana tili, imo-ishoralar, pauzalar, ohanglar orqali qoʻshimcha mazmun beriladi. Ingliz soʻzlashuvchilari uchun esa eng asosiysi ogʻzaki muloqot, ortiqcha tana tilisiz yoki lisoniyqisqartirishlarsiz fikrni ifodalash muhimdir. Bir til soʻzlashuvchisi boshqa til muhitida oʻziga xos gapirish, toʻxtalish, jilmayish yoki boshqacha nusxa chiqarsa, pragmatik tafovut seziladi. Shuningdek, muloqotda til birliklaridan foydalanishda ijobiy va salbiy udumlarning bir-biriga mos kelmasligi ham tushunmovchilikka sabab boʻladi. Masalan, ingliz tilida shaxsiy hudud masalasi – “personal space” ga juda eʼtibor beriladi. Oʻzbek soʻzlashuvchisining samimiylik, yaqinlik namoyon etuvchi odatiy xatti-harakatlari (masalan, qoʻl berib koʻrishish, quchoqlashish, insonning shaxsiy hududiga yaqin turish) ingliz soʻzlashuvchisi uchun noqulaylik tugʻdirishi mumkin. Bunday vaziyatda noanʼanaviy xatti-harakat pragmatik xatoga va tushunmovchilikka olib keladi [3].

Ba'zan ingliz tilida gaplashayotgan o'zbek so'zlashuvchilari o'z ona tilida odatlangan "ko'plik" yoki "so'zni uzaytirish" kabi nutq hususiyatlarini ingliz tiliga ko'chirib yuboradilar. Masalan, "Rostdan ham, haqiqatan ham very very much thankful to you" kabi. Bu esa ortiqcha va sun'iy eshitiladi, norasmiy muloqotdagi qamrovda esa qo'pol yoki bexabar tarzda qabul qilinishi mumkin. Yuqoridagi tahlildan ko'rinadiki, o'zbek va ingliz so'zlashuvchilari orasidagi pragmatik xatolarning asosiy sabablari, asosan, til tizimlaridagi muloqot tartibi, madaniy an'ana va qadriyatlar, nutq aktlaridan foydalanishdagi farqlar hamda ijtimoiy masofani bilishda yotadi. Xalqaro yoki madaniyaro muloqotda bunday xatolardan qochish uchun har ikki tomon ham nafaqat grammatikani, balki nutqning pragmatik qoidalari, madaniy talablari va kommunikativ kontekstlarini chuqur o'rganishi muhimdir. Har doim esda tutish lozimki, til birinchi navbatda ijtimoiy vositadir va har bir tilning o'z ijtimoiy, madaniy, tarixiy asoslari bor. Shu sababli, bir til so'zlovchisi boshqa tilga o'z tilidagi harakat, odat, ibora yoki nutq aktlarini to'g'ridan-to'g'ri ko'chirsa, pragmatik xato, o'zaro tushunmovchilik, nutqdagi sun'iylik, muloqot jarayonida noqulaylik keltirib chiqaradi [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, o'zbek va ingliz tilida so'zlashuvchi insonlar o'rtasidagi pragmatik xatolar, ko'proq muloqotning madaniy zaminida, nutq aktlaridagi farqlarda namoyon bo'ladi. Bunday xatolarning oldini olish ham, uni chuqur o'rganish va har ikki tillar kommunikativ me'yorlarini mukammal egallash ham ikki xalq o'rtasidagi samimiymuloqot, o'zaro hurmat va anglashuvning garovidir. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy lingvistika va pedagogika fanlari doirasida pragmatik kompetensiyani rivojlantirish, til o'rgatish metodikalariga ijtimoiy-lingvistik va madaniy-kommunikativ masalalarni kiritish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'rganilayotgan tillarning faqat grammatik va leksik jihatlarini emas, balki pragmatik, madaniy-kommunikativ tomonlarini ham chuqur tasavvur qilgan holda muloqot olib borish, har ikki so'zlashuvchi taraf uchun ham foydali va samarali,

muloqotdagi haqiqiy anglashuvni ta'minlaydi. O'zbek va ingliz so'zlashuvchilari o'rtasidagi kommunikativ xatolar va tushunmovchiliklarni bartaraf qilish uchun esa har ikki tomon harakat qilishi, kommunikativ muloqotda pragmatik qoidalarga, madaniy ijtimoiy me'yorlarga amal qilishi lozim. Bu esa faqat lingvistik bilimlar bilan emas, balki o'zaro muloqotda ijtimoiy-madaniy kompetensiyani rivojlantirish orqali amalga oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alimova, N. (2018). "O'zbek va ingliz tillarida pragmatik xatolar: sabablari va oqibatlari". Filologiya Ilmi, 3(2), 85-92.
2. Bekmurodov, S. (2019). "Interkultural kommunikatsiyada tushunmovchiliklarning oldini olish usullari". Xalqaro Tilshunoslik, 5(1), 118-125.
3. Bobojonova, M. (2020). "Nutq aktlarining o'zaro tarjimasida pragmatik xatolar". Zamonaviy Filologiya, 4(3), 54-60.
4. Davronova, G. (2021). "Suhbatdagi ijtimoiy-madaniy xatolar va ularning ta'siri". Filologiya va Media, 6(2), 77-85.
5. Eshonqulova, D. (2017). "Pragmatik tafovutlar va kommunikativ imkoniyatlar o'zgarishi". O'zbek Tili va Adabiyoti, 2(4), 101-106.
6. Jabborova, L. (2022). "O'zbek va ingliz tilidagi murojaat uslublari tahlili". Innovatsion Ta'lim, 7(3), 35-41.
7. Mirzayeva, Z. (2019). "Bevosita va bilvosita ifoda vositalarining o'zaro taqqoslanishi". Filologiya Masalalari, 5(2), 62-70.
8. Nazarov, K. (2018). "Interferensiya natijasida yuzaga keladigan pragmatik muammolar". Tilshunoslik Amaliyoti, 3(3), 90-97.